ปัญหาปลาหมอสีคางดำแพร่ระบาด

นายวิริยะ คล้ายแดง
วิทยากรชำนาญการพิเศษ
กลุ่มงานบริการวิชาการ 2 สำนักวิชาการ

บทนำ

ปลาหมอสีคางดำหรือปลาหมอคางดำจัดเป็นปลาพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานและแพร่พันธุ์ได้รวดเร็ว สามารถปรับตัวแข่งขันแทนที่ชนิดพันธุ์พื้นเมืองและทำให้ชนิดพันธุ์พื้นเมืองสูญพันธุ์ได้ เริ่มแพร่ระบาดในปี 2555 ที่จังหวัดสมุทรสงคราม และลุกลามในพื้นที่ 4 จังหวัดแถบชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ประกอบด้วย เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และระยอง แล้วแพร่ระบาดไปยังอำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีการขยายพันธุ์เพิ่มจำนวนประชากรได้รวดเร็ว ทำให้ชนิดและปริมาณพันธุ์สัตว์น้ำพื้นเมืองลดลงส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ แหล่งน้ำ แหล่งอาศัยและแหล่งวางไข่ นอกจากนี้ยังพบการแพร่ระบาดมากในบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำของเกษตรกรที่เลี้ยงแบบธรรมชาติและกึ่งพัฒนา โดยเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบมาก 2 จังหวัด คือ สมุทรสงคราม และเพชรบุรี ปลาหมอสีคางดำจึงเป็นหนึ่งในทะเบียนชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่ควรป้องกัน ควบคุมและกำจัดของประเทศไทย หน่วยงานภาครัฐได้ลงพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาโดยใช้หลายวิธีที่ควบคุมจำนวนประชากรปลาหมอสีคางดำ แต่ยังคงพบการหลุดรอดของปลาหมอสีคางดำในบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำและแหล่งน้ำธรรมชาติ และมีความยุ่งยากในการกำจัดเนื่องจากปลาหมอสีคางดำสามารถสืบพันธุ์และเจริญเติบโตได้รวดเร็ว (สุธิดา โส๊ะบีน, สุริยัญ แสงหงษ์, และ ทิวารัตน์ เถลิงเกียรติลีลา, 2566, น. 3) เดือนสิงหาคม 2567 พบการแพร่ระบาดเพิ่มในบางจังหวัด ได้แก่ จันทบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ นนทบุรี กรุงเทพมหานคร นครปฐม ราชบุรี สมุทรสาคร ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา ชลบุรี พัทลุง และปราจีนบุรี รวมทั้งสิ้นเป็น 19 จังหวัดที่พบการแพร่ระบาด (ประกาศกรมประมง เรื่อง กำหนดเขตพื้นที่การแพร่ระบาดปลาหมอสีคางคำหรือปลาหมอคางดำ, 2567, น. 6) สร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจเป็นจำนวนมาก ซึ่งยังไม่มีทีท่าว่าจะแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดปลาหมอสีคางดำให้จบสิ้นได้ในระยะเวลาอันใกล้นี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่กรมประมงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงภาคเอกชนและเกษตรกรต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดปลาหมอสีคางดำให้สำเร็จลุล่วง

ปลาหมอสีคางดำปลาพันธุ์ต่างถิ่น

ปลาหมอสีคางดำมีชื่อวิทยาศาสตร์ *Sarotherodon melanotheron* Rüppell, 1852 และชื่อสามัญ Blackchin tilapia มีลักษณะคล้ายปลาหมอเทศ ใต้ขากรรไกรล่างมีสีดำ มีความยาว 20-28 เซนติเมตร กินทั้งพืชและสัตว์ สัตว์น้ำวัยอ่อน หอยและแพลงตอนสัตว์ รวมถึงซากของสิ่งมีชีวิต สามารถอาศัยอยู่ในน้ำเค็มช่วงกว้าง 0-45 ppt พบได้ทั่วไปในน้ำจืดและน้ำกร่อย มีความทนทานต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม ก้านครีบหลังมีจำนวน 15-17 ก้าน ก้านครีบก้นมีจำนวน 3 ก้าน มีต้นกำเนิดที่ทวีปแอฟริกา ทะเลสาบและปากแม่น้ำจากประเทศโกตดิวัวร์ถึงประเทศแคเมอรูน พบแพร่กระจายตลอดแนวชายฝั่งจนถึงแอฟริกาตะวันตกเฉียงเหนือ เช่น ไนจีเรีย คาเมรูน เซเนกัล ไอวอรี่โคสต์ กินี ไลบีเรีย โตโก สาธารณรัฐประชาธิปไตยคองโก เบนิน แกมเบีย กินี-บิสเซา สาธารณรัฐคองโกมอริเตเนีย กานา และเซียร์ราลีโอน เป็นต้น แพร่กระจายเข้ามาในทวีปเอเชียและยุโรป (กรมประมง, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 1 ปลาหมอสีคางดำ

หมายเหตุ: ภาพต้นฉบับจากสำนักงานประมงจังหวัดสงขลา กรมประมง

ลักษณะของปลาหมอสีคางดำ คือ ทนต่อความเค็มได้สูง จึงพบได้ทั้งในน้ำจืด บริเวณปากแม่น้ำที่เป็นน้ำกร่อย ป่าชายเลน และในทะเล ขนาดตัวโตเต็มวัย ลำตัวยาวถึง 8 นิ้ว เพศผู้จะมีสีดำบริเวณหัวและบริเวณแผ่นปิดเหงือก มากกว่าเพศเมีย สามารถผสมพันธุ์ทุก ๆ 22 วัน วางไข่ได้ทั้งปี แม่ปลา 1 ตัว สามารถให้ไข่ได้ประมาณ 150-300 ฟอง การฟักไข่และดูแลตัวอ่อนจะอยู่ในปากปลาเพศผู้ โดยไข่จะใช้เวลาฟักประมาณ 4-6 วัน และพ่อปลาจะดูแลลูกปลา โดยการอมไว้ในปากนานประมาณ 2-3 สัปดาห์ ปลาหมอสีคางดำเป็นนักกิน ที่กินทั้งพืช สัตว์ และแพลงก์ตอน ลูกปลา ลูกหอยสองฝา รวมถึงซากของสิ่งมีชีวิต ที่สำคัญยังมีลำไส้ที่ยาวกว่าลำตัวถึง 4 เท่า และยังมีระบบย่อยอาหารที่ดี ทำให้มีความต้องการอาหารตลอดเวลา บวกกับนิสัยที่ค่อนข้างดุร้าย การมีอยู่ของปลาหมอสีคางดำจึงส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ร่วมลำน้ำ กลายเป็นภัยคุกคามสัตว์น้ำพื้นถิ่น ทำให้ความหลากหลายของสัตว์น้ำวัยอ่อนลดลง อีกทั้งยังขาดผู้ล่าในห่วงโซ่อาหาร ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในภาพรวม (ฟังเสียงประเทศไทย : ภัยคุกคาม “ปลาหมอสีคางดำ”, 2567)

จากการศึกษาชีววิทยาการกินอาหารของปลาหมอสีคางดำของกองวิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด กรมประมง พบว่าลักษณะทางเดินอาหารและกระเพาะอาหารของปลาหมอสีคางดำเป็นปลาที่กินแพลงก์ตอนพืชและพืชน้ำเป็นหลักในปลาทุกขนาด แต่หากไม่มีอาหารประเภทพืชน้ำหรือแพลงก์ตอนพืชก็มักกินกุ้งทะเลเป็นอาหาร ลักษณะการกินมักรวมฝูงกัดแทะระยางค์ไม่จับกินเป็นตัว เป็นปลาที่มีนิสัยการกินอาหารหลากหลายและปรับตัวได้ดีในทุกสภาวะแวดล้อม ดังนั้น หากหลุดรอดลงในบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำของเกษตรกร พฤติกรรมกินอาหารอาจเปลี่ยนไปเนื่องจากบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นแหล่งอาหารที่ดี สามารถกัดกินกุ้งทะเล กุ้งกุลาดำ กุ้งขาวแวนนาไม กุ้งแชบ๊วย และลูกปลาวัยอ่อนเป็นอาหารได้ ปลาหมอสีคางดำจึงเป็นปลาพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานและแพร่พันธุ์ได้รวดเร็ว สามารถปรับตัวแข่งขันแทนที่ชนิดพันธุ์พื้นเมืองและทำให้ชนิดพันธุ์พื้นเมืองสูญพันธุ์ได้ (สุธิดา โสะบีน, และคณะ, 2566, น. 3)

สภาพปัญหาปลาหมอสีคางดำแพร่ระบาด

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้ระบุว่า เมื่อปี 2549 คณะกรรมการด้านความหลากหลายและความปลอดภัยทางชีวภาพของกรมประมง (IBC) มีมติอนุญาตให้บริษัทเอกชนนำเข้าปลาหมอสีคางดำจากสาธารณรัฐกานา ทวีปแอฟริกา เพื่อนำมาปรับปรุงสายพันธุ์ปลานิลแบบมีเงื่อนไข (ฟังเสียงประเทศไทย: ภัยคุกคาม “ปลาหมอคางดำ”, 2567)

ในปี 2553 บริษัท เจริญโภคภัณฑ์อาหาร จำกัด (มหาชน) ได้รับอนุญาตจากกรมประมงนำเข้าปลาหมอสีคางดำ จำนวน 2,000 ตัว และนำมาศึกษาเพาะเลี้ยงที่ศูนย์ทดลอง ณ ตำบลยี่สาร อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม จากนั้นปลาหมอสีคางดำได้ทยอยตายเกือบทั้งหมดภายในสามสัปดาห์ โดยบริษัทอ้างว่าได้ทำลายและฝังกลบซากปลาโดยการโรยด้วยปูนขาวและแจ้งให้กรมประมงทราบด้วยวาจา แต่ไม่ได้จัดทำรายงานอย่างเป็นทางการและเก็บซากปลาส่งให้กับกรมประมงตามเงื่อนไขการอนุญาต ต่อมาในปี 2555 เกษตรกรในพื้นที่ตำบลยี่สาร อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม พบการแพร่ระบาดของปลาหมอสีคางดำเป็นครั้งแรก แต่ไม่มีหน่วยงานใดสนใจจริงจัง และไม่มีบริษัทใดออกมาแสดงความรับผิดชอบ หลายปีผ่านไปปลาหมอสีคางดำได้ระบาดไปหลายจังหวัด กัดกินสัตว์น้ำชนิดอื่น ไม่ว่ากุ้ง ปลาชนิดต่าง ๆ ในที่แพร่กระจายไปถึงทั้งในแหล่งน้ำธรรมชาติหรือฟาร์มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ทำให้เกษตรกรได้รับความเสียหายอย่างมาก แม้เกษตรกรจะมีความพยายามจะคิดค้นวิธีในการกำจัดปลาหมอสีคางดำ แต่ไม่สามารถกำจัดได้เพราะปลาหมอสีคางดำขยายพันธุ์ทั้งในน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็มได้อย่างรวดเร็วเกินที่จะกำจัดได้ทัน (วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, 2567)

จากข้อมูลของกองวิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดในปี 2560 พบจำนวนฟาร์มที่ได้รับผลกระทบ 575 ฟาร์ม คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 56,857 ไร่ ผลผลิตกุ้งทะเลลดลงร้อยละ 30-50 เกษตรกรมีรายได้ลดลงเหลือ 4,500-6,300 บาทต่อไร่ จากเดิมที่เคยมีรายได้เฉลี่ย 9,000 บาท ความเสียหายไม่ต่ำกว่า 150-350 ล้านบาทต่อปี จำนวนปลาหมอสีคางดำที่แพร่กระจายในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามและเพชรบุรีไม่ต่ำกว่า 1,573 ตัน หรือไม่น้อยกว่า 30 ล้านตัว (สุธิดา โส๊ะบิน, และคณะ, 2566, น. 3) ส่งผลให้ในปี 2561 มีมติคณะรัฐมนตรีเห็นชอบให้ปลาหมอสีคางดำเป็นสายพันธุ์ต่างถิ่นที่มีความสำคัญสูงที่จะต้องมีการควบคุมและกำจัด

เดือนสิงหาคม 2567 พบการแพร่ระบาดของปลาหมอสีคางดำ รวมทั้งสิ้น 19 จังหวัด ได้แก่ จันทบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ นนทบุรี กรุงเทพมหานคร นครปฐม ราชบุรี สมุทรสาคร สมุทรสงคราม เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา ชลบุรี พัทลุง และปราจีนบุรี (ประกาศกรมประมง เรื่อง กำหนดเขตพื้นที่การแพร่ระบาดปลาหมอสีคางคำหรือปลาหมอคางดำ, 2567, น. 6)

การป้องกันการรุกรานของสัตว์น้ำต่างถิ่น

1. ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เรื่อง กำหนดชนิดสัตว์น้ำที่ห้ามนำเข้า ส่งออก นำผ่าน หรือเพาะเลี้ยง พ.ศ. 2561

จากสถานการณ์การแพร่พันธุ์ของสัตว์น้ำต่างถิ่นในช่วงปี 2555-2561 ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศแหล่งน้ำของประเทศไทยเป็นอย่างมาก รวมถึงกรณีปลาหมอสีคางดำที่หลุดรอดเข้าบ่อเลี้ยงกุ้งของเกษตรกรได้สร้างความเสียหายและส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำพื้นถิ่นเป็นอย่างมาก ดังนั้น กรมประมงได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาโดยการออกประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดชนิดสัตว์น้ำที่ห้ามนำเข้า ส่งออก นำผ่าน หรือเพาะเลี้ยง พ.ศ. 2561 สำหรับสัตว์น้ำ 3 ชนิด ได้แก่ ปลาหมอสีคางดำ ปลาหมอมายัน และปลาหมอบัตเตอร์ ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 19 มีนาคม 2561 (กรมประมง, 2564)

2. ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เรื่อง กำหนดชนิดสัตว์น้ำที่ห้ามเพาะเลี้ยงในราชอาณาจักร พ.ศ. 2564

ต่อมากรมประมงได้อาศัยอำนาจตามความมาตรา 65 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2560 ออกประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดชนิดสัตว์น้ำที่ห้ามเพาะเลี้ยงในราชอาณาจักร พ.ศ. 2564 ลงวันที่ 27 พฤษภาคม 2564 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 16 สิงหาคม 2564 เพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองพันธุ์สัตว์น้ำพื้นถิ่นหายาก หรือป้องกันอันตรายมิให้เกิดแก่สัตว์น้ำและระบบนิเวศ ประกอบด้วย 2 กลุ่มสัตว์น้ำ รวม 13 ชนิด กลุ่มสัตว์น้ำจำพวกปลา ได้แก่ 1) ปลาหมอสีคางดำ 2) ปลาหมอมายัน 3) ปลาหมอบัตเตอร์ 4) ปลาทุกชนิดในสกุล Cichla และปลาลูกผสม 5) ปลาเทราท์สายรุ้ง 6) ปลาเทราท์สีน้ำตาล 7) ปลากะพงปากกว้าง 8) ปลาโกไลแอทไทเกอร์ฟิช 9) ปลาเก๋าหยก 10) ปลาที่มีการดัดแปลงหรือตัดแต่งพันธุกรรม GMO LMO ทุกชนิด และกลุ่มสัตว์น้ำอื่น ๆ ได้แก่ 1) ปูขนจีน 2) หอยมุกน้ำจืด 3) หมึกสายวงน้ำเงินทุกชนิดในสกุล Hapalochlaena โดยประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ฉบับดังกล่าวมีแนวทางการปฏิบัติที่สำคัญ ดังนี้

1) กรณีที่เกษตรกรที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในกลุ่มเหล่านี้ ต้องดำเนินการขอใบอนุญาตตามประกาศกรมประมง ภายใน 30 วันหลังจากประกาศ มีผลบังคับใช้และเมื่อไม่ต้องการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่างถิ่นกลุ่มดังกล่าวแล้ว ให้รีบนำสัตว์น้ำส่งมอบให้สำนักงานประมงจังหวัดหรือหน่วยงานกรมประมงอื่น ๆ ในพื้นที่โดยด่วน

2) กรณีที่ประชาชนทำการประมงแล้วได้สัตว์น้ำทั้ง 13 ชนิดนี้ในแหล่งน้ำธรรมชาติ ประชาชนสามารถนำไปบริโภคหรือจำหน่ายได้ แต่ต้องทำให้สัตว์น้ำตายก่อนนำไปจำหน่าย

3) กรณีที่สัตว์น้ำทั้ง 13 ชนิดนี้จากธรรมชาติได้หลุดรอดเข้าในบ่อเพาะเลี้ยงของเกษตรกรโดยไม่เจตนา เกษตรกรสามารถนำไปบริโภคหรือจำหน่ายได้ แต่ต้องทำให้ปลาตายก่อนนำไปจำหน่าย

4) กรณีส่วนราชการ สถาบันการศึกษา หรือกรณีจำเป็นอื่นใดที่ต้องการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำทั้ง 13 ชนิดไว้เพื่อศึกษาวิจัยและประโยชน์ทางราชการให้แจ้งขออนุญาตกรมประมงก่อน

5) ห้ามผู้ใดปล่อยสัตว์น้ำทั้ง 13 ชนิด ลงในแหล่งน้ำธรรมชาติโดยเด็ดขาด เนื่องจากมีความผิดตามมาตรา 144 แห่งพระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558

ทั้งนี้ หากผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 64 และมาตรา 65 วรรคสอง แห่งพระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 ต้องระวางโทษตามมาตรา 144 จำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งล้านบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดตามวรรคหนึ่ง นำสัตว์น้ำไปปล่อยในที่จับสัตว์น้ำ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสองล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งการออกโดยประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ฉบับดังกล่าวนี้ ถือเป็นอีกแนวทางที่จะช่วยลดปัญหาปลาหมอสีคางดำที่หลุดรอดเข้ามาแพร่พันธุ์และสร้างความเดือดร้อนให้กับเกษตรกรไทย (กรมประมง, 2564)

3. ประกาศกรมประมง เรื่อง ประชาสัมพันธ์ห้ามเพาะเลี้ยงปลาหมอสีคางดำ

กรมประมงได้มีการออก “ประกาศกรมประมง เรื่อง ประชาสัมพันธ์ห้ามเพาะเลี้ยงปลาหมอคางดำ” ลงวันที่ 19 กรกฎาคม 2567 เพื่อประชาสัมพันธ์เน้นย้ำ สร้างการรับรู้ และการตระหนักรู้อย่างจริงจัง โดยมีสาระสำคัญว่า หากผู้ใดฝ่าฝืนทำการเพาะเลี้ยงปลาหมอสีคางดำจะถูกดำเนินคดีตามมาตรา 144 แห่งพระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับไม่เกิน 1 ล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และหากนำไปปล่อยในที่จับสัตว์น้ำต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 2 ปี หรือปรับไม่เกิน 2 ล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ หากพบเห็นเหตุดังกล่าวให้แจ้งสำนักงานประมงจังหวัดหรือสำนักงานประมงอำเภอในเขตท้องที่ทุกแห่ง หรือแจ้งเบาะแสพิกัดที่พบการแพร่ระบาดของปลาหมอสีคางดำผ่านระบบออนไลน์ได้ตลอดเวลา (กรมประมง, 2567ค)

แนวทางการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดปลาหมอสีคางดำ

1. วาระเร่งด่วน และ 5 มาตรการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของปลาหมอสีคางดำ

เนื่องจากปัญหาการแพร่ระบาดของปลาหมอสีคางดำส่งผลกระทบต่อเกษตรกรอย่างมาก กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้มีการกำหนดเป็นวาระเร่งด่วนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของปลาหมอสีคางดำ โดยกำหนดมาตรการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของปลาหมอสีคางดำ เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพในแหล่งน้ำธรรมชาติ ผ่าน 5 มาตรการสำคัญ ดังนี้ (กรมประมง, 2567ข)

มาตรการที่ 1 การควบคุมและกำจัดปลาหมอสีคางดำในแหล่งน้ำทุกแห่งที่พบการแพร่ระบาด โดยกรมประมงได้มีการประกาศการอนุญาตผ่อนผันใช้เครื่องมือประมงอวนรุนให้เป็นเครื่องมือประมงที่เหมาะสมเพื่อกำจัดปลาหมอสีคางดำ และกรมประมงได้ประสานความร่วมมือกับองค์กรประมงท้องถิ่น ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการควบคุม กำจัด ปลาหมอสีคางดำในทุกพื้นที่แพร่ระบาด

มาตรการที่ 2 การกำจัดปลาหมอสีคางดำในแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยการปล่อยปลาผู้ล่าอย่างต่อเนื่อง โดยกรมประมงได้ปล่อยลูกพันธุ์ปลาผู้ล่าทั้งปลากะพงขาว ปลาอีกง และอื่น ๆ ไปแล้วจำนวนกว่า 226,000 ตัว ลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ ใน 7 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงคราม สมุทรปราการ เพชรบุรี กรุงเทพมหานคร ราชบุรี และสงขลา และดำเนินการอย่างต่อเนื่องในทุกพื้นที่ ทั้งนี้ กรมประมงได้ยืนยันว่าปลาหมอสีคางดำขนาดโตเต็มวัย ไม่สามารถกินลูกพันธุ์ปลาผู้ล่าขนาด 4 นิ้วที่ปล่อยลงไปได้ และลูกพันธุ์ปลาผู้ล่าเหล่านี้สามารถกินลูกปลาหมอสีคางดำ ขนาดเล็กกว่า 3 เซนติเมตรเพื่อควบคุมประชากรที่มีปริมาณมากได้ โดยกรมประมงจะเลือกพันธุ์ปลาผู้ล่าและพื้นที่การปล่อย รวมถึงจำนวนการปล่อยให้เหมาะสมกับระบบนิเวศของพื้นที่ที่สุด

มาตรการที่ 3 การนำปลาหมอสีคางดำที่กำจัดออกจากระบบนิเวศไปใช้ประโยชน์ กรมประมงได้ประสานสมาคมผู้ผลิตปลาป่นไทย ในพื้นที่สมุทรสาครจำหน่ายให้กับโรงงานปลาป่น 2 แห่ง ได้แก่ บริษัท ศิริแสงอารำพี จำกัด ราคากิโลกรัมละ 10 บาท ได้รับการจัดสรรโควตา 500,000 กิโลกรัม (500 ตัน) จำหน่ายไปแล้ว 491,687 กิโลกรัม คิดเป็นมูลค่า 4,916,870 บาท และบริษัทอุตสาหกรรมปลาป่นท่าจีน จำกัด

รับซื้อราคากิโลกรัมละ 7 บาท แบบไม่จำกัดโควตา โดยมีการรับซื้อปลาหมอสีคางดำจากพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง คือ กรุงเทพมหานครและราชบุรี รวมปริมาณการใช้ประโยชน์จากปลาหมอสีคางดำส่งโรงงาน เพื่อผลิตปลาป่น 510,000 กิโลกรัม มูลค่า 5,022,000 บาท และกรมประมงได้ร่วมกับกรมพัฒนาที่ดิน (สำนักงานพัฒนาที่ดิน เขต 10) จัดโครงการรณรงค์การทำน้ำหมักชีวภาพคุณภาพสูง (สูตรไนโตรเจนสูง) รับซื้อปลาหมอสีคางดำ ราคากิโลกรัมละ 7-8 บาท นอกจากนี้ เครือข่ายภาคประชาชนมีการนำปลาหมอสีคางดำที่จับจากระบบนิเวศไปใช้ประโยชน์ โดยมีแหล่งรับซื้อปลาหมอสีคางดำ ได้แก่ แพรับซื้อปลาขนาดเล็กเพื่อนำไปเป็นอาหารสัตว์ (ปลาสด) เพื่อใช้เป็นปลาเหยื่อเลี้ยงสัตว์น้ำและปลาเหยื่อลอบปู ที่สำคัญกรมประมงจะเร่งหาพันธมิตรทั้งภาครัฐและเอกชนเพิ่มช่องทางการรับซื้อและศึกษาวิจัยประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ของปลาหมอสีคางดำเพื่อนำไปใช้สานต่อในอนาคต

มาตรการที่ 4 การสำรวจและเฝ้าระวังการแพร่กระจายประชากรปลาหมอสีคางดำในพื้นที่เขตกันชน กรมประมง ได้ดำเนินการจัดทำระบบแจ้งตำแหน่งการพบปลาหมอสีคางดำในรูปแบบออนไลน์สำหรับประชาชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบบริเวณที่มีการแพร่กระจายของปลาหมอสีคางดำ โดยประชาชนสามารถแจ้งเบาะแสพิกัดที่พบการแพร่กระจายของปลาหมอสีคางดำได้ที่ https://shorturl.asia/3MbkG เพื่อเป็นข้อมูลให้เจ้าหน้าที่ลงพื้นที่สำรวจ ติดตาม และดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไป

มาตรการที่ 5 การสร้างความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการกำจัดปลาหมอสีคางดำ กรมประมงจัดให้มีการประชาสัมพันธ์และสร้างการรับรู้เกี่ยวกับปลาหมอสีคางดำอย่างต่อเนื่อง ภายหลังจากหน่วยงานระดับจังหวัด ได้มีคณะทำงานแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของปลาหมอสีคางดำ สำนักงานประมงจังหวัดทั้ง 16 จังหวัด ได้ดำเนินการจัดกิจกรรมการประชาสัมพันธ์เชิงรุกเพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ตื่นตัว ซึ่งได้รับความสนใจอย่างมาก ตัวอย่างเช่น การดำเนินงานจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์ ในเดือนกรกฎาคม 2567 อาทิ วันที่ 10 กรกฎาคม 2567 จังหวัดเพชรบุรีมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลาหมอสีคางดำ ได้แก่ ปลาส้ม ปลาแดดเดียวและน้ำปลา

2. บูรณาการทำงานร่วมกับกรมพัฒนาที่ดินและประสานความร่วมมือกับการยางแห่งประเทศไทย

กรมประมงได้มีการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาปลาหมอสีคางดำแพร่ระบาดเป็นการเร่งด่วนผ่าน 5 มาตรการสำคัญ พร้อมทั้งบูรณาการทำงานร่วมกับกรมพัฒนาที่ดินในการนำปลาหมอสีคางดำที่จับขึ้นมาได้ไปผลิตเป็นน้ำหมักชีวภาพ และประสานความร่วมมือกับการยางแห่งประเทศไทยในการสนับสนุนงบประมาณเพื่อจัดตั้งจุดรับซื้อปลาหมอสีคางดำในพื้นที่ระบาดทุกแห่ง ซึ่งกรมประมงได้มีการรวบรวมแพปลาที่ขึ้นทะเบียนผู้ประกอบการด้านการประมง (ทบ.2) กับกรมประมง ในพื้นที่ที่มีการระบาด 14 จังหวัด ได้แก่ จันทบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ กรุงเทพมหานคร สมุทรสาคร สมุทรสงคราม ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และสงขลา รวมทั้งสิ้น 49 จุด สำหรับพิจารณาจัดตั้งเป็นจุดรับซื้อปลาหมอสีคางดำ โดยรับประกันราคารับซื้อที่กิโลกรัมละ 15 บาท ก่อนรวบรวมปลาหมอสีคางดำที่รับซื้อไว้ไปให้สถานีพัฒนาที่ดินแต่ละพื้นที่ผลิตเป็นน้ำหมักชีวภาพ เพื่อส่งมอบให้การยางแห่งประเทศไทยนำไปแจกจ่ายแก่เกษตรกรในโครงการแปลงใหญ่ฯ เพื่อนำไปใช้ในพื้นที่สวนยางกว่า 200,000 ไร่ โดยจะเริ่มเปิดจุดรับซื้อปลาหมอสีคางดำทั้งหมดตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2567 นี้ เป็นต้นไป (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2567)

สำหรับพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครซึ่งถือเป็นจังหวัดที่มีรายงานการแพร่ระบาดของปลาหมอสีคางดำเป็นที่แรกและมีการระบาดมากที่สุด ได้มีการขับเคลื่อนการดำเนินการตาม 5 มาตรการสำคัญ จนสามารถกำจัดปลาหมอสีคางดำจากแหล่งน้ำธรรมชาติและบ่อเพาะเลี้ยงของเกษตรกรนำไปจำหน่ายให้กับโรงงานปลาป่นและผู้ประกอบการเกี่ยวเนื่องได้มากกว่า 500 ตัน ซึ่งถือว่าเป็นจังหวัดที่มีประสิทธิภาพในการกำจัดมากที่สุด กรมประมงจึงได้มีการนำร่องจัดตั้งจุดรับซื้อปลาหมอสีคางดำขึ้นที่จังหวัดสมุทรสาคร ทั้งหมด 5 จุด เพื่อนำไปจำหน่ายให้กับโรงงานปลาป่นตั้งแต่วันที่ 18 เมษายน 2567 พบว่าปัจจุบันมีการรับซื้อปลาหมอสีคางดำจากเกษตรกรและชาวประมงไปแล้วทั้งหมด 202,053 กิโลกรัม นอกจากนี้ สถานีพัฒนาที่ดินสมุทรสาคร กรมพัฒนาที่ดิน และสำนักงานประมงจังหวัดสมุทรสาครได้มีการประสานในการรับซื้อปลาหมอสีคางดำสำหรับผลิตเป็นน้ำหมักชีวภาพคุณภาพสูง (สูตรไนโตรเจนสูง) จำนวน 4,000 ลิตร โดยได้แจกจ่ายให้กับประชาชนในพื้นที่ กลุ่มหมอดินอาสา กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกพืชผัก ฝรั่ง ลำไย มะพร้าวน้ำหอม และพลู คิดเป็นพื้นที่ได้รับประโยชน์รวมกว่า 533 ไร่ (กรมประมง, 2567ค)

3. ข้อปฏิบัติในการขนย้ายปลาหมอสีคางดำ

เนื่องจากมีข้อสงสัยของสังคม เรื่อง ไข่ปลาหมอสีคางดำสามารถทนต่อสภาพแวดล้อมนอกปากปลาหมอสีคางดำได้ถึง 2 เดือน และยังฟักเป็นตัวได้ จากหลักวิชาการด้านประมง พบว่า พฤติกรรมของปลาหมอสีคางดำเป็นปลาที่พ่อปลาอมไข่ไว้ในปาก เพื่อฟักไข่ในปากไข่ปลาต้องได้รับความชุ่มชื้นและออกซิเจนอย่างเพียงพอ จึงจะเป็นสภาพที่พร้อมในการฟักลูกปลา ดังนั้น ไข่ปลาหมอสีคางดำจึงไม่สามารถทนทานต่อสภาพแวดล้อมที่แห้งแล้งได้ หากนำไข่ปลาหมอสีคางดำขึ้นมาจากน้ำแล้วทิ้งไว้จนแห้งจะกลายเป็นไข่เสียทันที ไม่สามารถฟักเป็นตัวได้อีก และในปัจจุบันยังไม่พบรายงานวิจัยว่าไข่ปลาหมอสีคางดำสามารถทนอยู่ในสภาพแห้งแล้งได้ถึง 2 เดือน แล้วกลับมาฟักเป็นตัวได้อีกอย่างแน่นอน อย่างไรก็ตาม เมื่อนำปลาหมอสีคางดำขึ้นจากน้ำแล้ว ไข่ปลาที่อยู่ในปากของพ่อปลาที่ตายแล้ว จะสามารถทนอยู่ได้ในปากประมาณ 10-15 นาที และไข่ที่ออกจากปากปลาสามารถอยู่ในน้ำที่ไม่มีออกซิเจนได้นานถึง 1 ชั่วโมง ในกรณีไข่ปลาหมอสีคางดำที่ตกค้างบริเวณพื้นบ่อที่ตากไว้และโรยปูนขาวแล้ว ไข่ปลาหมอสีคางดำไม่สามารถฟักเป็นตัวได้ ดังนั้น ในการขนย้ายปลาหมอสีคางดำ กรมประมงจึงได้มีข้อแนะนำ ดังนี้ (กรมประมง, 2567ก)

1) การขนส่งปลาหมอสีคางดำควรทำการขนส่งแบบแห้งเพื่อไม่ให้มีไข่ปลารอดชีวิต

2) การนำปลาหมอสีคางดำไปเป็นเหยื่อหรืออาหารสัตว์แบบสด ควรใช้ปลาตายและตรวจให้แน่ใจว่าไม่มีไข่อยู่ในปาก

3) การทำความสะอาดอุปกรณ์ที่ใช้เกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของปลาหมอสีคางดำ เช่น การนำไปทำปุ๋ยชีวภาพ หรือทำเป็นอาหารสัตว์ ควรอยู่ห่างจากแหล่งน้ำธรรมชาติและบ่อน้ำทิ้ง เพื่อป้องกันการหลุดรอด

4) การขนส่งปลาสดในน้ำแข็งควรนำปลาใส่ถุงก่อน เพื่อไม่ให้สัมผัสกับน้ำแข็งที่อาจละลายในระหว่างการขนส่ง

สำหรับเกษตรกรที่เตรียมบ่อสำหรับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ กรมประมงมีข้อแนะนำ ดังนี้

1) ลงปูนขาว หรือกากชาเพื่อฆ่าศัตรูปลาในการเตรียมบ่อก่อนลงลูกปลาที่เลี้ยงทุกครั้ง

2) ใช้ถุงกรองเพื่อกรองน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติเข้าสู่บ่อ ป้องกันไม่ให้ปลาหมอสีคางดำ ปลาผู้ล่าอื่น ๆ รวมถึงศัตรูปลาเข้าสู่บ่อเลี้ยง

3) หากพบปลาหมอสีคางดำในบ่อต้องรีบดำเนินการจับขึ้น โดยใช้แห อวน ลอบ หรืออุปกรณ์อื่น ๆ เพื่อควบคุม และกำจัดไม่ให้แพร่ระบาดจำนวนมาก

4) หากพบปลาหมอสีคางดำในแหล่งน้ำใกล้เคียงบ่อเลี้ยงให้รีบกำจัด และแจ้งกรมประมงเพื่อหาทางควบคุมและกำจัดออกจากแหล่งน้ำทันที

5) หากบ่อเลี้ยงเคยพบการแพร่ระบาดของปลาหมอสีคางดำมาแล้ว ควรทำการตากบ่อจนกว่าดินจะแห้งสนิทก่อนสูบน้ำเข้าบ่อ เพื่อเพาะเลี้ยงใหม่อีกครั้ง

4. การแก้ไขปัญหาในระยะยาวอย่างยั่งยืน

ในระยะยาวกรมประมงจะนำโครงการวิจัย การเหนี่ยวนำชุดโครโมโซม 4n ในปลาหมอสีคางดำ โดยโครงการดังกล่าว กรมประมงได้มีแนวทางในการควบคุมการแพร่ขยายพันธุ์ของปลาหมอสีคางดำด้วยหลักการทางพันธุศาสตร์ โดยการศึกษาสร้างประชากรปลาหมอสีคางดำพิเศษที่มีชุดโครโมโซม 4 ชุด (4n) จากนั้นจะปล่อยปลาหมอสีคางดำพิเศษเหล่านี้ ลงสู่แหล่งน้ำเพื่อให้ไปผสมพันธุ์กับปลาหมอสีคางดำปกติที่มีชุดโครโมโซม 2 ชุด (2n) การผสมพันธุ์นี้จะทำให้เกิดลูกปลาหมอสีคางดำที่มีชุดโครโมโซม 3 ชุด (3n) ซึ่งลูกปลาที่มีโครโมโซม 3 ชุดนี้จะกลายเป็นปลาหมอสีคางดำที่เป็นหมัน ไม่สามารถสืบพันธุ์ต่อได้ ในเบื้องต้นของการศึกษานี้จะทดลองในบ่อทดลองเลียนแบบธรรมชาติภายในศูนย์วิจัยและพัฒนาพันธุกรรมสัตว์น้ำเพชรบุรี และจะทยอยปล่อยอย่างน้อย 250,000 ตัว ภายในระยะเวลา 15 เดือน (กรกฎาคม 2567 ถึงกันยายน 2568) คาดว่าสามารถเริ่มปล่อยพันธุ์ปลาได้อย่างช้าสุดในเดือนธันวาคม 2567 อย่างน้อยจำนวน 50,000 ตัว และเมื่อดำเนินการควบคู่กับวิธีการควบคุมอื่น ๆ เช่น การใช้ปลาผู้ล่าและการจับปลา ไปใช้ประโยชน์ก็จะส่งผลให้การเพิ่มจำนวนปลาหมอสีคางดำรุ่นใหม่ลดลงจนสามารถควบคุมการระบาดได้ในอนาคตภายใน 3 ปี อย่างไรก็ตาม แม้ว่างานวิจัยนี้จะเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการแก้ปัญหาการแพร่ระบาดของปลาหมอสีคางดำได้อย่างดีเยี่ยม กรมประมงยังคงตระหนักถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อการเปลี่ยนแปลงทางพันธุกรรมของสัตว์น้ำอื่น ๆ ในธรรมชาติ ดังนั้น จึงต้องดำเนินการศึกษาอย่างละเอียดและรอบคอบ เพื่อให้มั่นใจว่าการดำเนินการดังกล่าวจะไม่ส่งผลกระทบด้านลบต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม และสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ หลังจากปลาหมอสีคางดำเริ่มลดจำนวนลงกรมประมงจะเร่งการฟื้นฟูระบบนิเวศโดยการปล่อยชนิดพันธุ์ปลาพื้นเมืองของไทยที่พบในระบบนิเวศเดิม จัดทำเขตอนุรักษ์เพื่อฟื้นฟูความหลากหลายและสร้างเครือข่ายชุมชนในการอนุรักษ์และรักษาระบบนิเวศ รวมถึงเฝ้าระวังแจ้งเหตุ เพื่อคืนปลาพื้นเมืองไทยเหล่านี้กลับสู่ระบบนิเวศ สร้างสมดุลคืนความอุดมสมบูรณ์ให้กับแหล่งน้ำธรรมชาติดั้งเดิมอย่างยั่งยืน (กรมประมง, 2567ข)

ข้อเสนอของสมาคมการประมงแห่งประเทศไทย

เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2567 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มีการประชุมหารือการแก้ไขปัญหาปลาหมอสีคางดำร่วมกับผู้แทนสมาคมการประมงแห่งประเทศไทยทั้ง 16 จังหวัดที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาด ซึ่งที่ประชุมได้มีการพิจารณาเห็นชอบทั้ง 9 มาตรการตามที่ทางสมาคมการประมงแห่งประเทศไทยเสนอ และมอบหมายให้กรมประมงนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ สำหรับข้อเสนอของสมาคมการประมงแห่งประเทศไทยประกอบด้วย (เคาะ 1 ส.ค. นี้ ซื้อปลาหมอคางดำ ทุกจุดที่ระบาด พร้อมเสนอ ครม. เป็นวาระแห่งชาติ, 2567)

1) เสนอขอให้รัฐบาลกำหนดให้เป็นวาระแห่งชาติ โดยให้มีคณะกรรมการเพื่อแก้ไขปัญหาปลาหมอสีคางดำ ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นรองประธาน ปลัดกระทรวง หรืออธิบดีกรมที่เกี่ยวข้องเป็นกรรมการ อธิบดีกรมประมงเป็นเลขานุการ รองอธิบดีกรมประมงเป็นรองเลขานุการ ผู้อำนวยการฝ่ายกฎหมายเป็นผู้ช่วยเลขานุการ โดยมีผู้แทนสมาคมการประมงแห่งประเทศไทย และนักวิชาการ หรือผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการด้วย

2) พิจารณาออกประกาศให้มีการผ่อนผันเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่เหมาะสมมีประสิทธิภาพในการใช้จับปลาหมอสีคางดำได้ในแหล่งน้ำสาธารณะตามความจำเป็น เช่น แม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง ชายฝั่งทะเล ในทุกจังหวัดที่มีการระบาดของปลาหมอสีคางดำ โดยการออกประกาศดังกล่าวให้เป็นตามมติของคณะกรรมการเฉพาะกิจแต่ละจังหวัดเป็นผู้พิจารณาเสนอ

3) กำหนดให้แต่ละจังหวัดจัดทำแผนที่แหล่งน้ำสาธารณะ เช่น แม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง ชายฝั่งทะเล รวมถึงพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประชาชนที่มีปลาหมอสีคางดำระบาดอยู่ เพื่อใช้ในการวางแผนการบริหารจัดการกำจัดปลาหมอสีคางดำอย่างเป็นระบบ

4) กำหนดให้ประมงจังหวัดแต่ละจังหวัดร่วมกับสมาคมประมงในพื้นที่ ประสานชาวประมง รับลงทะเบียนเรือประมง ชาวประมง ที่จะมาเข้าร่วมโครงการกำจัดปลาหมอสีคางดำเพื่อควบคุมให้อยู่ในระบบข้อมูลทางการ

5) เสนอรัฐบาลจัดสรรงบประมาณเร่งด่วนสนับสนุนในการกำจัดปลาหมอสีคางดำให้กับชาวประมง เช่น ค่าน้ำมัน ค่าเครื่องมือ ค่าอุปกรณ์ ค่าแรงงาน สนับสนุนราคาปลาหมอสีคางดำในราคา 15 บาท ภายในระยะเวลาที่กำหนดที่ชัดเจน (3-6 เดือน) เพื่อเร่งรัดการกำจัดและป้องกันการลักลอบเพาะเลี้ยงปลาหมอสีคางดำ เป็นต้น

6) กำหนดให้มีคณะทำงานเฉพาะกิจในแต่ละจังหวัด โดยให้มีประมงจังหวัดเป็นประธาน ผู้แทนส่วนราชการ ผู้แทนสมาคมประมงจังหวัด ผู้แทนชาวประมง ผู้แทนภาคประชาสังคม ร่วมเป็นกรรมการ เจ้าหน้าที่ประมงจังหวัดเป็นเลขานุการ ให้มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการ กำกับ ควบคุม ดูแล ตรวจสอบการใช้งบประมาณสนับสนุนให้กับเรือประมง ชาวประมง ที่เข้าร่วมโครงการ และแต่งตั้งชุดเฉพาะกิจตามความจำเป็น รวมทั้งรวบรวมปัญหาต่าง ๆ ที่พบระหว่างการดำเนินการ พร้อมทั้งหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน และอาจจะเสนอปัญหาต่าง ๆ ให้กับกรมประมง เพื่อช่วยพิจารณาแก้ไข

7) ให้คณะทำงานเฉพาะกิจจังหวัดต่าง ๆ ประสานความร่วมมือกับเกษตรกรเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ให้ช่วยแจ้งข้อมูลการระบาดของปลาหมอสีคางดำในพื้นที่เพาะเลี้ยงต่อคณะทำงาน เพื่อรวบรวมข้อมูลและร่วมมือในการกำจัดปลาหมอสีคางดำจากแหล่งเพาะเลี้ยงของเกษตรกร

8) ภายใต้คณะทำงานดังกล่าว ให้จัดตั้งหน่วยเฉพาะกิจรับแจ้งข้อมูลการระบาดของปลาหมอสีคางดำ โดยให้มีการตั้งกลุ่มไลน์และช่องทางสื่อสารอื่น ๆ ในการรับแจ้งข้อมูลจากประชาชน ตัวแทนภาคประชาสังคมในจังหวัดนั้น ๆ ว่ามีพื้นที่ใดที่มีปลาหมอสีคางดำระบาดโดยประสานคณะทำงาน เพื่อดำเนินการกำจัดโดยเร่งด่วน

9) พื้นที่ที่ได้มีการกำจัดปลาหมอสีคางดำจนเหลือน้อยแล้ว ให้เริ่มปล่อยปลานักล่าตัวใหญ่จำนวนมากพอลงไปในแม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง เพื่อให้ปลานักล่ากินลูกปลาหมอสีคางดำเพื่อตัดวงจรชีวิตปลาหมอสีคางดำให้หมดไปโดยเร็ว หลังจากนั้นให้มีการส่งเสริมสนับสนุนและฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ เพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศวิทยา เช่น การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำท้องถิ่นทดแทน เป็นต้น

การจัดการปลาหมอสีคางดำระบาดในต่างประเทศ

ในต่างประเทศเคยประสบปัญหาการแพร่ระบาดของปลาหมอสีคางดำ อาทิ สหรัฐอเมริกา เกิดขึ้นที่รัฐฟลอริดา และฮาวาย ออสเตรเลียระบาดที่ควีนส์แลนด์ ยุโรปเกิดที่แม่น้ำดานูบ เป็นต้น ส่วนใหญ่มาจากการนำเข้าหรือลักลอบนำเข้าเพื่อเลี้ยงเป็นปลาสวยงามแล้วหลุดรอดออกมาแพร่ระบาด ดังนั้น การเรียนรู้แนวทางการจัดการกำจัดปลาหมอสีคางดำในต่างประเทศอาจจะเป็นประโยชน์ในการจัดการกำจัดปลาหมอสีคางดำในไทยได้ (เปิดกรณีศึกษาในต่างประเทศ หยุดการระบาดปลาหมอคางดำ ต้นตอจากการเลี้ยงเป็นปลาสวยงาม, 2567)

1) ในสหรัฐอเมริกา มีการระบาดของปลาหมอสีคางดำ ใน 2 เมืองใหญ่ ได้แก่ มลรัฐฟลอริดา ปลาหมอสีคางดำถูกนำเข้ามาทั้งเพื่อการประมงและเพื่อการเลี้ยงเป็นปลาสวยงาม มีการปล่อยลงแหล่งน้ำธรรมชาติและหลุดรอดจากฟาร์มเลี้ยงทำให้เกิดการระบาด ส่วนอีกแห่งคือที่ฮาวาย ปลาหมอสีคางดำถูกนำเข้ามาเพื่อเลี้ยงเป็นปลาสวยงาม แต่ต่อมาถูกปล่อยลงแหล่งน้ำธรรมชาติ

2) ออสเตรเลีย มีระบาดที่ควีนส์แลนด์ ปลาหมอสีคางดำถูกนำเข้ามาเพื่อการเลี้ยงและการควบคุมศัตรูพืช แต่เมื่อหลุดออกมาสู่แหล่งน้ำธรรมชาติก็เกิดการแพร่พันธุ์อย่างรวดเร็ว ส่วนที่นิวเซาท์เวลส์การระบาดเกิดจากการลักลอบนำเข้าเป็นปลาสวยงาม ส่งผลให้เกิดการแพร่ระบาดในแหล่งน้ำท้องถิ่น

3) ยุโรป มีการระบาดที่แม่น้ำดานูบ จากการนำเข้าปลาหมอสีคางดำ เพื่อการเลี้ยงเชิงพาณิชย์เป็นปลาสวยงามและเลี้ยงทั่วไป แต่เมื่อปล่อยลงแหล่งน้ำธรรมชาติ ทำให้เกิดการแพร่พันธุ์ในแหล่งน้ำธรรมชาติ

นอกจากนี้ยังมีการแพร่กระจายของปลาหมอสีคางดำในอีกหลายประเทศ แต่ไม่ได้เป็นปัญหามากนัก อาทิ สเปน อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เป็นต้น ซึ่งมีต้นเหตุทั้งจากการนำเข้าและลักลอบนำเข้าเพื่อการประมงและปลาสวยงามเกี่ยวกับการกำจัดปลาหมอสีคางดำในต่างประเทศมีหลากหลายวิธีที่ถูกนำมาใช้ โดยมุ่งเน้นไปที่การควบคุมการแพร่พันธุ์และลดจำนวนประชากรของปลาชนิดนี้ในแหล่งน้ำที่ไม่ใช่ถิ่นกำเนิดของมัน

กรณีศึกษา 1: การควบคุมปลาหมอสีคางดำในฟลอริดา สหรัฐอเมริกา

ฟลอริดาเป็นหนึ่งในรัฐที่มีการแพร่ระบาดของปลาหมอสีคางดำ การจัดการกับปลาหมอสีคางดำในฟลอริดาใช้วิธีหลากหลาย ดังนี้

- การใช้สารเคมี: หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้สารเคมี เช่น โรติโนน (Rotenone) ในแหล่งน้ำบางแห่งเพื่อลดจำนวนปลาหมอสีคางดำ แต่ต้องมีการควบคุมอย่างเข้มงวดเนื่องจากสารเคมีมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

- การใช้เครื่องดักปลา: ใช้เครื่องดักปลาและตาข่ายเพื่อจับปลาหมอสีคางดำจากแหล่งน้ำ โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ปลามีการแพร่พันธุ์

- การสำรวจและเฝ้าระวัง: การสำรวจและเฝ้าระวังแหล่งน้ำที่มีความเสี่ยงสูง เพื่อป้องกันการแพร่กระจายของปลาหมอสีคางดำไปยังแหล่งน้ำใหม่

กรณีศึกษา 2: การจัดการปลาหมอสีคางดำในแม่น้ำดานูบ ยุโรป

แม่น้ำดานูบเป็นแหล่งน้ำสำคัญในยุโรปที่มีการพบปลาหมอสีคางดำ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้วิธี ดังนี้

- การกั้นแหล่งน้ำ: สร้างเขื่อนหรือสิ่งกีดขวางเพื่อป้องกันการแพร่กระจายของปลาหมอสีคางดำไปยังแหล่งน้ำอื่น ๆ

- การใช้ปลานักล่าธรรมชาติ: นำปลานักล่าที่กินปลาหมอสีคางดำมาใช้ในการควบคุมประชากร เช่น ปลาที่มีขนาดใหญ่และมีพฤติกรรมกินเนื้อ

- การให้ความรู้แก่ชุมชน: ให้ความรู้แก่ชุมชนเกี่ยวกับผลกระทบของปลาหมอสีคางดำและวิธีการควบคุมการแพร่กระจาย

กรณีศึกษา 3: การควบคุมปลาหมอสีคางดำในออสเตรเลีย

ออสเตรเลียเผชิญกับการแพร่ระบาดของปลาหมอสีคางดำในแหล่งน้ำบางแห่ง ซึ่งมีการใช้วิธีการดังนี้

- การสำรวจและกำจัด: การสำรวจแหล่งน้ำที่พบปลาหมอสีคางดำและการกำจัดโดยใช้เครื่องดักปลาและการตกปลา

- การใช้สารเคมีแบบจำกัดพื้นที่: ใช้สารเคมีในการกำจัดปลาหมอสีคางดำในพื้นที่ที่มีการแพร่พันธุ์สูง โดยจำกัดพื้นที่เพื่อป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

- การสร้างเขตควบคุม: กำหนดเขตควบคุมและมาตรการเฝ้าระวังเพื่อป้องกันการแพร่กระจายของปลาหมอสีคางดำไปยังพื้นที่ใหม่

การจัดการกับปลาหมอสีคางดำจะต้องทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยการศึกษาและวิจัยเพิ่มเติม และการให้ความรู้แก่ประชาชนเพื่อให้การควบคุมปลาหมอสีคางดำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ข้อสังเกตเพิ่มเติม

จากปัญหาการแพร่ระบาดปลาหมอสีคางดำตั้งแต่ปี 2555 จนถึงปัจจุบัน ได้สะท้อนให้เห็นถึงภัยอันตรายจากการรุกรานของสัตว์น้ำต่างถิ่นอย่างปลาหมอสีคางดำที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในแหล่งน้ำและระบบนิเวศ ซึ่งสร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจเป็นจำนวนมากและยังไม่มีทีท่าว่าจะแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดปลาหมอสีคางดำให้จบสิ้นได้ในระยะเวลาอันใกล้นี้ แม้ว่าการควบคุมการรุกรานและขยายตัวของสัตว์น้ำต่างถิ่นอย่างทั่วถึงเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก อีกทั้งการกำจัดให้สิ้นซากต้องใช้งบประมาณและทรัพยากรของประเทศจำนวนมาก แต่จากปัญหาการแพร่ระบาดปลาหมอสีคางดำนับเป็นบทเรียนสำคัญให้ตระหนักถึง 1) การพิจารณาอนุญาตนำเข้าสัตว์น้ำต่างถิ่น 2) การควบคุมดูแลสัตว์น้ำต่างถิ่นให้เป็นไปตามระเบียบข้อปฏิบัติ 3) การรายงานผลและหลักฐานเพื่อการติดตามตรวจสอบหากเกิดความผิดพลาดทำให้สัตว์น้ำต่างถิ่นนั้นแพร่ระบาดสู่แหล่งน้ำของเกษตรกรและสาธารณะ ทั้งนี้ กรมประมงในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งมีหน้าที่บริหารจัดการดูแลรักษาฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำ และในฐานะหน่วยงานที่ดำเนินการตามพระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 และที่แก้ไขเพิ่มเติม จึงควรที่จะมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดและรัดกุม มีการตรวจสอบการนำเข้าสัตว์น้ำอย่างเข้มงวดและต่อเนื่อง เพื่อป้องกันการรุกรานของสัตว์น้ำต่างถิ่นมิให้เกิดปัญหาเหมือนกับกรณีของปลาหมอสีคางดำ

บรรณานุกรม

กรมประมง. (2564). **กรมประมง....เข้ม!!! ออกประกาศฯ ห้ามเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่างถิ่น 13 ชนิดควบคุมการแพร่พันธุ์และทำลายระบบนิเวศแหล่งน้ำ**. สืบค้น 27 เมษายน 2566 จาก https://www4.fisheries.go.th/local/index.php/main/view_activities/1210/111095

_____. (2567ก). **กรมประมงชี้แจง ไข่ปลาหมอคางดำอยู่นอกปากพ่อปลาได้ไม่เกิน 1 ชั่วโมง พร้อมแนะวิธีการขนส่งอย่างถูกต้อง ป้องกันการระบาดข้ามพื้นที่**. สืบค้น 24 กรกฎาคม 2567 จาก https://www4.fisheries.go.th/index.php/dof/news_local/1210/223081

_____. (2567ข). **กรมประมง ตั้งโต๊ะตอบทุกคำถาม กรณีปลาหมอคางดำระบาดหนัก อธิบดีบัญชาเปิดใจมาตรการระยะสั้น ระยะยาว เอาอยู่ใน 3 ปี ธรรมนัสสั่งด่วนรับซื้อ 15 บาท/กิโลกรัม**. สืบค้น 24 กรกฎาคม 2567 จาก https://www4.fisheries.go.th/dof/news_local/1210/222704

_____. (2567ค). **รมว.ธรรมนัส ลุยจุดนำร่องรับซื้อปลาหมอคางดำ จ.สมุทรสาคร พร้อมเปิดโต๊ะหารือร่วมกับสมาคมการประมงแห่งประเทศไทย**. สืบค้น 24 กรกฎาคม 2567 จาก https://www4.fisheries.go.th/dof/news_local/1210/222875

_____. (ม.ป.ป.). **ปลาหมอสีคางดำ *Sarotherodon melanotheron* Rüppell, 1852**. สืบค้น 24 กรกฎาคม 2567 จาก https://www4.fisheries.go.th/local/file_document/20180227114831_1_file.pdf

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (22 กรกฎาคม 2567). **ปลัดเกษตรฯ ร่วมประชุมหารือแนวทางการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของปลาหมอคางดำ**. สืบค้น 24 กรกฎาคม 2567 จาก https://www.moac.go.th/news-preview-461491792387

เคาะ 1 ส.ค. นี้ ซื้อปลาหมอคางดำ ทุกจุดที่ระบาด พร้อมเสนอ ครม.เป็นวาระแห่งชาติ. (22 กรกฎาคม 2567). สืบค้น 24 กรกฎาคม 2567 จาก https://www.bangkokbiznews.com/business/economic/1136843

“ประกาศกรมประมง เรื่อง กำหนดเขตพื้นที่การแพร่ระบาดปลาหมอสีคางดำหรือปลาหมอคางดำ พ.ศ. 2567” (16 สิงหาคม 2567). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 141 ตอนพิเศษ 223 ง, น. 6.

“ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดชนิดสัตว์น้ำที่ห้ามเพาะเลี้ยงในราชอาณาจักร พ.ศ. 2564” (17 มิถุนายน 2564). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 138 ตอนพิเศษ 130 ง, น. 9.

“ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดชนิดสัตว์น้ำที่ห้ามนำเข้า ส่งออก นำผ่าน หรือเพาะเลี้ยง พ.ศ. 2561” (18 มกราคม 2561). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 135 ตอนพิเศษ 11 ง, น. 32.

เปิดกรณีศึกษาในต่างประเทศ หยุดการระบาดปลาหมอคางดำ ต้นตอจากการเลี้ยงเป็นปลาสวยงาม. (20 กรกฎาคม 2567). สืบค้น 24 กรกฎาคม 2567 จาก https://mgronline.com/onlinesection/detail/9670000061767

ฟังเสียงประเทศไทย : ภัยคุกคาม “ปลาหมอคางดำ”. (13 มกราคม 2567). สืบค้น 24 กรกฎาคม 2567 จาก https://thecitizen.plus/node/92755

วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์. (23 กรกฎาคม 2567). **ปลาหมอคางดำ กับการจัดการวิกฤติ**. สืบค้น 24 กรกฎาคม 2567 จาก https://www.the101.world/blackchin-tilapia-vanchai/

สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา. (2 กรกฎาคม 2567). **ประกาศจับปลาหมอคางดำ**. สืบค้น 6 สิงหาคม 2567 จาก https://www4.fisheries.go.th/local/index.php/main/view_activities/70/220803

สุธิดา โส๊ะบีน, สุริยัญ แสงหงษ์, และ ทิวารัตน์ เถลิงเกียรติลีลา. (2566). **การควบคุมประชากรปลาหมอสีคางดำ (*Sarotherodon melanotheron* Rüppell, 1852) ขนาดเล็กในบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำด้วยกลุ่มผู้ล่าที่ต่างกัน**. สืบค้น 24 กรกฎาคม 2567 จาก https://www4.fisheries.go.th/local/file_document/20231003121335_1_file.pdf